VIKIPEEDIA

Abasiini keel

See artikkel vajab toimetamist. *(Veebruar 2013)*
Palun aita artiklit toimetada (https://et.wikipedia.org/w/index.php?title=Abasiini_keel&action=edit). (Kuidas ja millal see märkus eemaldada?)

Artiklis ei ole piisavalt viiteid.
Palun aita väiteid kontrollida ja viiteid lisada (https://et.wikipedia.org/w/index.php?title=Abasiini_keel&action=edit). (Kuidas ja millal see märkus eemaldada?)

Abasiini keel (on kasutatud ka nimetust *abaasi keel*) on abhaasi-adõgee keelte abhaasi-abasiini allrühma kuuluv keel.

Lähim sugulaskeel on abhaasi keel. Abasiini keel on umbes 1000 aastat tagasi geograafilise isolatsiooni tõttu lahknenud (abasiinide esivanemad rändasid Taga-Kaukaasiast põhja poole).

abasiini keel (Абаза бызшва)	
Kõneldakse	Venemaal, Türgis
Piirkonnad	Kaukaasia
Kokku kõnelejaid	48 000
Keelesugulus	põhjakaukaasia keeled abhaasi-adõgee keeled ehk läänekaukaasia keeled **abasiini keel**
Ametlik staatus	
Ametlik keel	Karatšai-Tšerkessia
Keelekoodid	
ISO 639-3	abq

Sisukord

Nimi
Levik
Murded
Foneetika ja fonoloogia
Morfoloogia
Nimisõna
Klassid
Süntaks
Sõnavara
Tähestik
Välislingid

Nimi

Abasiini keele nimi on abasiini keeles *абаза бызшва*, vene keeles *абазинский язык*, inglise keeles *Abasinian* või *Abaza*.

Levik

Abasiini keelt kõnelevad abasiinid, kellest enamik elab Venemaal Karatšai-Tšerkessi Vabariigis. Nende kompaktne asustus jaguneb 13 asula vahel, mis on hajutatud Karatšai-Tšerkessia viie erineva rajooni vahel.

Venemaa 2010. aasta rahvaloenduse andmeil oli Venemaal 41 094 abasiini, kelle emakeel oli abasiini keel. 2002. aasta Venemaa rahvaloenduse andmeil oli Venemaal 38 247 abasiini keele oskajat. Kõnelejate arv Nõukogude Liidus oli 1979. aasta rahvaloenduse andmetel 27 000. 1970. aastal oli see arv 24 000.

93% Karatšai-Tšerkessia abasiinidest kõneleb abasiini keelt.

Murded

Abasiini keele murded on tapanta murre (orumurre) ja ašhari murre (ašharaua, šharaua; mäemurre), mis vastavad abasiinide kahele etnilisele rühmale. Murretevahelised erinevused on peamiselt foneetilised.

Abasiini keele murded jagunevad viieks murrakuks: Abazakti, Apsua, Kubina-Elburgani, Kuvinskoje (Starokuvinskoje ja Novokubinskoje) ning Psõži–Krasnõi Vostoki murrakuks. Ka murrakute vahel on märkimisväärsed foneetilised erinevused.

Kirjakeele aluseks on tapanta murde Kubina-Elburgani murrak ("sisisev variant").

Ašhari murre on lähedane abhaasi keelele.

Foneetika ja fonoloogia

Abasiini keeles on kaks põhivokaali – *а* ja *ы*. Teised vokaalid (*е*, *о*, *и*, *у*) moodustuvad *а* ja *ы* assimileerumisel ja kokkusulamisel poolvokaalidega.

Konsonantide süsteem on keeruline.

Abasiini keele foneetikat peetakse endise Nõukogude Liidu keelte hulgas kõige keerulisemaks.

Morfoloogia

Tegusõnal on keeruline aegade ja kõneviiside süsteem ning suur hulk eesliidete abil väljendatavaid kategooriaid (näiteks kausatiiv).

Isikulised asesõnad ja isikulis-asesõnalised eesliited jagunevad tavaliselt kolmeks klassiks (mehed, naised ja asjad), mõnikord kaheks klassiks (inimesed ja asjad).

Nimisõnal on definiitsust, indefiniitsust ja üksikust väljendav vorm.

Süntaktilisi suhteid väljendavad käänded (nagu nimetav, ergatiiv või daativ) puuduvad, kuid on olemas mõningate käändevormide alged.

Abasiini keele morfoloogiline ehitus on lähedane abhaasi keele omale. Erinevusi on näiteks näitavate asesõnade ning järg- ja kordarvude moodustamises, järelsõnade kasutamises, aja- ja kõneviisivormides, tegusõnade eitusvormides ja määrsõnade moodustamises.

Nimisõna

Klassid

Nimisõnad jagunevad inimese klassiks ja asjade klassiks. Inimese klassi kuuluvad inimest tähistavad sõnad, sealhulgas isikunimed, sugulussõnad ja elukutsete nimetused, ja antropomorfsete jumaluste nimetused. Nad vastavad küsimusele дзачIвыйа (дзачIвыя)? või дызда 'kes?'. Asjade klassi kuuluvad mitteinimesi tähistavad sõnad. Nad vastavad küsimusele ачIвыйа? (ачIвыя?) 'mis?'.

Süntaks

Abasiini keel on tugevalt sünteetiline keel. Öeldises võib olla korraga mitu isikuklassi-eesliidet, koha- ja muud tunnust ning tegevuse ja seisundi varjundit väljendavat sufiksit.

Sõnajärg on SOV (alus, sihitis, öeldis).

Isikuklassi-eesliidete järjekord öeldises oleneb sellest, kas öeldis on sihiline või sihitu.

Abasiini keeles kasutatakse kõrvallausete asemel tavaliselt kesksõnu ja tegevusnimesid sisaldavaid tarindeid.

Sõnavara

Abasiini keeles on palju laene kabardi-tšerkessi keelest.

Tähestik

Abasiini tähestik, mida kasutatakse alates 1938. aastast, põhineb vene tähestikul.

Kirjakeele loomist alustati 1932–1933 ladina kirja alusel, kuid varsti ladina kirjast loobuti.

| | | |

	ЛІ					ПІ						ТІ			ФІ				ХІ	ХІВ		ЦІ			ЧІ	ЧІВ			ШІ						І
л	ль	лІ	м	н	о	п	пІ	р	с	т	тл	тш	тІ	у	ф	фІ	х	хв	хь	хІ	хІв	ц	цІ	ч	чв	чІ	чІв	ш	шв	шІ	щ	ъ	ы	ь	э	ю	я	І
ḷ̊	l	ḷ	m	n	o	p	ṗ	r	s	t	ł	č	ṭ	u	f	f̱	ḫ	ḫ°	ḫ'	ḥ	ḥ°	c	ç	č'	č°	ç'	ç°	š	š°	ç̇	š'	"	ə	'	è	ju	ja	-

KNABi vastetega:

А	Б	В	Г	ГВ	ГЪ	ГЪВ	ГЪЬ	ГЬ	ГІ	ГІВ	Д	ДЖ	ДЖВ	ДЖЬ	ДЗ	Е	Ё	Ж	ЖВ	ЖЬ	З	И	Й	К	КВ	КЪ	КЪВ	КЪЬ	КЬ	КІ	КІВ	КІЬ
а	б	в	г	гв	гъ	гъв	гъь	гь	гІ	гІв	д	дж	джв	джь	дз	е	ё	ж	жв	жь	з	и	й	к	кв	къ	къв	къь	кь	кІ	кІв	кІь
a	b	v	g	gw	ǧ	ǧw	ǧj	gj	ġ	ġw	d	dž	džw	dź	dz	e(je)	ë	ž	žw	ź	z	i	j	k	kw	ġ	ġw	ġj	kj	ḳ	ḳw	ḳj

Л	ЛЬ	ЛІ	М	Н	О	П	ПІ	Р	С	Т	ТЛ	ТШ	ТІ	У	Ф	ФІ	Х	ХВ		ХЬ	ХІ	ХІВ	Ц	ЦІ	Ч	ЧВ	ЧІ	ЧІВ	Ш	ШВ	ШІ	Щ	Ъ	Ы	Ь	Э	Ю	Я	І
л	ль	лІ	м	н	о	п	пІ	р	с	т	тл	тш	тІ	у	ф	фІ	х	хв	хъ	хъв	хь	хІ	хІв	ц	цІ	ч	чв	чІ	чІв	ш	шв	шІ	щ	ъ	ы	ь	э	ю	я	І
l	lj		m	n	o	p	ṗ	r	s	t	ł	č	ţ	u	f		x	xw	q	qw	xj	h	hw	c	ç	ć	ćw	ḉ	çw	š	šw	ç̌	ś	x̧	y	'	è (e)	jú	já	-

Välislingid

- Suure Nõukogude Entsüklopeedia artikkel; allikas (http://www.oval.ru/cgi-bin/enc.cgi/43.html)
- Abasiinikeelne ajaleht Abazašta (http://abazashta.smi09.ru/)

Pärit leheküljelt "https://et.wikipedia.org/w/index.php?title=Abasiini_keel&oldid=5608185"

Selle lehekülje viimane muutmine: 17:18, 16. aprill 2020.

Tekst on kasutatav vastavalt Creative Commonsi litsentsile "Autorile viitamine + jagamine samadel tingimustel"; sellele võivad lisanduda täiendavad tingimused. Täpsemalt vaata Wikimedia kasutamistingimustest.